

Микола Леонідович ПАХНІН,
доктор юридичних наук, доцент
(Харківський національний університет
внутрішніх справ, м. Харків)

Вячеслав Павлович ЄМЕЛЬЯНОВ,
доктор юридичних наук, професор
(Харківський національний університет
внутрішніх справ, м. Харків)

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Стаття присвячена виявленню суперечливих положень у чинному законодавстві про кримінальну відповідальність, що містяться в нормах, спрямованих на захист діяльності засобів масової інформації, та розробці пропозицій щодо вдосконалення цих правових положень та правозастосовної практики. Встановлено, що зміни до КК України, внесені Законом України від 14 травня 2015 року № 421-VIII, у кількох положеннях не відповідають принципам криміналізації суспільно небезпечних діянь, що створює суперечності в чинному кримінальному законодавстві. Зокрема, принцип системної правової узгодженості порушується тим, що статті 345-1, 347-1, 348-1 та 349-1 КК розміщені в розділі XV Особливої частини, тоді як положення про перешкоджання законній професійній діяльності журналістів (ст. 171 КК) залишається в розділі V Особливої частини. Крім того, не

дотримуються принцип системної правової узгодженості та принцип пропорційності заборон, оскільки спеціальне положення про посягання на життя журналіста (ст. 348-1 КК) передбачає менш суворе покарання, ніж відповідна загальна норма (п. 8 ч. 2 ст. 115 КК). Пропонуються шляхи удосконалення закону про кримінальну відповідальність.

Ключові слова: кримінальне законодавство, захист діяльності засобів масової інформації, суперечності в законодавстві, вдосконалення закону.

Постановка проблеми. Важливість кримінально-правового захисту діяльності засобів масової інформації обумовлена їх особливим статусом як «четвертої гілки влади». Зазначений вектор отримав розвиток після прийняття у 2001 році нового Кримінального кодексу України. Саме в ньому вперше з'явилася норма про кримінальну відповідальність за перешкоджання законній професійній діяльності журналістів (ст. 171 КК), а Законом України від 14 травня 2015 року № 421-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій законної професійної діяльності журналістів» КК України був доповнений статтями 345-1 («Погроза або насильство щодо журналіста»), 347-1 («Умисне знищення або пошкодження майна журналіста»), 348-1 («Посягання на життя журналіста»), 349-1 («Захоплення журналіста як заручника»).

Одразу ж після введення в Кодекс нових статей 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 в науковій літературі виникли питання стосовно доцільності та наукової обґрунтованості цієї законодавчої новели.

Питання кримінально-правового захисту діяльності засобів масової інформації розглядалися багатьма авторами, але найбільш помітними виявляються праці С. Я. Лихової, В. І. Павликівського, Є. О. Письменського.

Значний внесок у розроблення цього напрямку наукових досліджень зробив В. І. Павликівський. Автор провів аналіз підстав та принципів криміналізації суспільно небезпечних посягань на свободу слова та професійну діяльність журналістів, запропонував класифікацію з розподілом кримінально-правових норм на загальну (ст. 171 КК) та спеціальні (статті 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК), а також сформулював низку інноваційних положень та пропозицій¹.

На думку С. Я. Лихової, внесені Законом України від 14.05.2015 р. кримінально-правові норми є нормами-двійниками, які порушують принцип, згідно з яким спеціальна норма має містити більш сувору санкцію, ніж загальна, тому від цих норм слід взагалі відмовитись².

Зазначену позицію підтримує Є. О. Письменський, який стверджує, що тут відбулася помилкова криміналізація у виді її надмірності, оскільки

¹ Павликівський В. І. Кримінально-правове забезпечення свободи слова та професійної діяльності журналістів в Україні. Харків : Панов, 2016. 486 с.

² Лихова С. Я. Криміналізація суспільно небезпечних діянь проти журналістів як приклад порушення структурності кримінального закону // Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законотворчій та правозастосовній діяльності : матер. Міжнар. наук.-практ.конф., 8–9 жовтня 2015 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків : Право, 2015. С. 270–274.

кримінальна відповідальність за більшість діянь, вчинюваних стосовно журналістів, передбачена загальними кримінально-правовими нормами¹.

Отже, *наша гіпотеза* полягає у тому, що положення стосовно кримінально-правового захисту діяльності засобів масової інформації не повною мірою відповідають науково обґрунтованим принципам криміналізації діянь, тому виявлення складових зазначеної невідповідності та пропозиції щодо вдосконалення кримінального закону є *основною метою* цієї статті. *Додатковою метою* є виявлення та характеристика недоліків, які притаманні іншим положенням з цієї проблематики.

Виклад основного матеріалу. Питання щодо підстав та принципів криміналізації суспільно небезпечних діянь докладним чином розроблені сучасною кримінально-правовою наукою², однак, нажаль, нерідко ігноруються при розробці багатьох законодавчих новел. Саме наукового підходу бракує законодавцю в питаннях реформування чинних нормативних актів в інформаційній сфері, що призводить до помилок та надмірного регулювання. Так, останні зміни в кримінальному законодавстві щодо посилення відповідальності за посягання на журналістів не лише не полегшило їх роботу, а й суттєво ускладнило питання правової оцінки посягань на права та свободи журналістів³. Зазначені зміни в низці положень не відповідають багатьом принципам криміналізації, особливо таким як принцип домірності позитивних і негативних наслідків криміналізації, принцип системно-правової несуперечливості, принцип безпробільності та ненадмірності заборони, принцип визначеності та єдності термінології.

Перш за все звертає на себе увагу такий алогізм. Після змін, внесених в Кодекс Законом України № 421-VIII від 14 травня 2015 р., назва Розділу XV Особливої частини КК має таку редакцію: «Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів». Тобто у цьому розділі, виходячи з його назви, повинні міститися всі склади кримінальних правопорушень, вчинюваних проти журналістів. Тому незрозуміло, чому у такому випадку у Розділі V Особливої

¹ Письменський Є. О. Журналістська діяльність в аспекті завдань кримінального права // Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законотворчій та правозастосовній діяльності : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 8–9 жовтня 2015 р./ редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків : Право, 2015. С. 151–155.

² Див. докладніше: Ємельянов В. П. Кримінальне право України. Загальна частина. Основні питання вчення про злочин : наук.-практ. посіб. Харків : Право, 2018. С. 12–17; Семикін М. В. Створення терористичної групи чи терористичної організації: кримінально-правове дослідження: монографія. Харків.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. С. 14–35; Дзундза В. В. Кримінальна відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну або іншу антигромадську діяльність : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2005. С. 30–70; Орел Ю. В. Кримінальна відповідальність за злісну непокору вимогам адміністрації виправної установи: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2008. С. 28–58; Гуренко Д. Ю. Кримінальна відповідальність за посягання на життя працівника правоохоронного органу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2011. С. 63–85; Бандурка І. О. Злочини проти моральності у сфері статевих стосунків : монографія. Харків : Золота миля, 2012. С. 67–75; Ємельянов М. В. Кримінальна відповідальність за шахрайство : монографія. Харків : Право, 2014. С. 49–56.

³ Пахнін М. Л. Кримінологічний захист засобів масової інформації: феноменологія та механізм забезпечення: дис. ...докт. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2023. С. 29.

частини КК «Кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини» залишилися положення ст. 171 КК (Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів). При таких обставинах було б доцільно ст. 171 КК виключити з Кодексу, а її положення відновити у Розділі XV поряд з такими статтями як ст. 343 КК (Втручання в діяльність працівника правоохоронного органу, судового експерта, працівника державної виконавчої служби, приватного виконавця), ст. 344 КК (Втручання у діяльність державного діяча) за номером ст. 343-1 КК. У цьому переконують також положення ст. 376 КК (Втручання в діяльність судових органів) та ст. 397 КК (Втручання в діяльність захисника чи представника особи), які розташовані саме у Розділі XVIII Особливої частини КК «Кримінальні правопорушення проти правосуддя», де містяться ознаки всіх діянь, у тому числі погрози або насильства, умисного знищення або пошкодження майна, посягання на життя, спрямованих проти цих осіб (статті 377, 378, 379, 398, 399, 400 КК). Отже, лише норма про перешкоджання законній професійній діяльності журналістів (ст. 171 КК) залишилася окремо передбаченою від всіх інших норм, спрямованих на кримінально-правовий захист діяльності журналістів, тоді як у всіх інших випадках норми, що встановлюють відповідальність за перешкоджання, вплив, втручання щодо діяльності певних осіб (статті 343, 344, 376, 397 КК), розташовані у тому же розділі Особливої частини КК, в якому містяться норми, що передбачають відповідальність за всі інші діяння проти цих осіб. Така ситуація свідчить про невідповідність зазначеного положення такому принципу криміналізації як принцип системно-правової несуперечливості.

Водночас багато питань з позиції відповідності принципам криміналізації викликають і самі знов введені в КК України, спрямовані на посилення відповідальності за посягання на журналістів, особливо передбачений ст. 348-1 КК склад посягання на життя журналіста, який має такий зміст:

«Вбивство або замах на вбивство журналіста, його близьких родичів або членів сім'ї у зв'язку із здійсненням цим журналістом законної професійної діяльності –

караються позбавленням волі на строк від дев'яти до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі»¹.

Положення ст. 348-1 КК є спеціальною нормою стосовно загальної норми, якою тут виявляються положення п. 8 ч. 2 ст. 115 КК, де встановлюється відповідальність за умисне вбивство особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку. Згідно з абз. 1 п. 12 постанови Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2 «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» відповідальність за п. 8 ч. 2 ст. 115 КК настає, якщо злочин вчинено з метою не допустити чи перепинити правомірну

¹ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

діяльність потерпілого у зв'язку з виконанням ним зазначеного обов'язку, змінити характер останньої, а так само з мотивів помсти за неї незалежно від часу, що минув з моменту виконання потерпілим своїх обов'язків до вбивства¹. При цьому за діяння, вказане у п. 8 ч. 2 ст. 115 КК санкція цієї частини статті передбачає покарання у виді позбавлення волі строком від десяти до п'ятнадцяти років або довічного позбавлення волі. Тобто мінімальний строк покарання у загальній нормі становить *десять* років позбавлення волі, а у спеціальній нормі (ст. 348-1 КК), яка повинна бути спрямована на посилення відповідальності за таке ж діяння, мінімальний строк покарання у виді *дев'яти* років позбавлення волі (!). Це, безумовно, не могло не породити в науковій літературі багато критичних зауважень та висновків стосовно того, що такі норми є абсолютно зайвими та безглуздими нормами-двійниками. До того ж це стосується не тільки норми про посягання на життя журналіста, але й інших спеціальних норм, які встановлюють відповідальність за посягання на життя певних осіб. Всього в КК України міститься сім таких норм, які передбачають наступні покарання:

1) посягання на життя державного чи громадського діяча (ст. 112 КК) – карається позбавленням волі на строк від *десяти* до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі;

2) посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону (ст. 348 КК) – карається позбавленням волі на строк від *дев'яти* до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі;

3) посягання на життя журналіста (ст. 348-1 КК) – карається позбавленням волі на строк від *дев'яти* до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі;

4) посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя (ст. 379 КК) – карається позбавленням волі на строк від *восьми* до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі;

5) посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги (ст. 400 КК) – карається позбавленням волі на строк від *восьми* до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі;

6) умисне вбивство начальника або іншої особи, яка виконує обов'язки з військової служби (ч. 5 ст. 404 КК) – карається позбавленням волі на строк від *десяти* до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі;

7) посягання на життя представника іноземної держави (ст. 443 КК) – карається позбавленням волі на строк від *восьми* до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі.

¹ Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи : постанова Пленуму Верховного Суду України від 07.02.2003 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text>.

Як бачимо, жодна спеціальна норма не передбачає покарання більш суворе, ніж це встановлено у загальній нормі. Навпаки, більшість з них (статті 348, 348-1, 379, 400, 443 КК), передбачають менш суворе покарання, ніж у загальній нормі. Тоді в чому їх сенс?

Ще більш нівелюють потрібність у таких нормах положення абз. 5 п. 12 постанови Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2 «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи», де вказується, що умисне вбивство або замах на вбивство осіб, вказаних у спеціальних нормах, належить кваліфікувати за цими спеціальними нормами, але якщо умисне вбивство зазначених осіб або замах на нього вчинені за інших обтяжуючих обставин, передбачених ч. 2 ст. 115 КК, дії винної особи додатково кваліфікуються і за відповідними пунктами цієї статті¹. Виходить, що лише один пункт (п. 8) з передбачених у ч. 2 ст. 115 КК охоплюється ознаками всіх спеціальних норм, а наявність будь-якої іншої обтяжуючої обставини при посяганні на життя цих осіб потребує додаткової кваліфікації за відповідними пунктами ч. 2 ст. 115 КК. Більш того, при призначенні покарання пріоритет у цьому випадку буде за загальною нормою, оскільки згідно з ч. 2 ст. 70 КК при складанні покарань остаточне покарання за сукупністю кримінальних правопорушень визначається в межах, встановлених санкцією статті (частини статті), яка передбачає більш суворе покарання.

Слід також зауважити, що в цих спеціальних нормах штучно змінена ієрархія цінності охоронюваних кримінальним законом об'єктів посягання, бо в якості ознак основного об'єкта визнається професійна діяльність вказаних тут осіб, а в якості додаткового – життя певних осіб. Але з таким визначенням ознак основного та додаткового об'єкта важко погодитись, оскільки у ст. 3 Конституції України вказується, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю»².

Отже, немає необхідності у тому, щоб передбачати у Кодексі спеціальні норми про посягання на життя певних осіб, якщо встановлені в них санкції не є більш суворими, ніж у загальній нормі, бо при таких обставинах вони не відповідають таким принципам криміналізації як принцип системно-правової несуперечливості та принцип ненадмірності заборони. Такі спеціальні норми слід або виключити з Кодексу, або вдосконалити санкції загальної та спеціальних норм таким чином, щоб санкція загальної норми була менш суворою, ніж санкції спеціальних норм.

Що ж стосується нових статей 345-1, 347-1, 349-1 КК, то їх санкції у порівнянні з санкціями відповідних загальних норм про кримінальну відповідальність за діяння проти життя та здоров'я особи (статті 121, 122,

¹ Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи : постанова Пленуму Верховного Суду України від 07.02.2003 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text>.

² Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254-к. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

125, 129 КК), проти власності (статті 194, 195 КК), проти волі, честі та гідності особи (ст. 147 КК) в цілому є більш суворими і не викликають зауважень. Деякі неузгодженості між загальними та спеціальними нормами виявляються лише стосовно відповідальності за заподіяння середньої тяжкості або тяжкого тілесного ушкодження за обтяжуючими обставинами.

Зокрема, у ч. 2 ст. 345-1 КК встановлюється відповідальність за умисне заподіяння журналісту, його близьким родичам чи членам сім'ї побоїв, легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень у зв'язку із здійсненням цим журналістом законної професійної діяльності та передбачається покарання у виді обмеження волі на строк до п'яти років або позбавлення волі на той самий строк, а в ч. 3 ст. 345-1 КК – за умисне заподіяння вказаним особам тяжкого тілесного ушкодження та передбачається покарання у виді позбавлення волі на строк від п'яти до дванадцяти років. В якості кваліфікуючої ознаки у ч. 4 ст. 345-1 КК стосовно діянь, передбачених у частинах 1, 2 або 3 цієї статті, має місце лише одна – вчинення зазначених діянь організованою групою, що карається позбавленням волі на строк від семи до чотирнадцяти років. Тоді як згідно з ч. 2 ст. 122 КК якості кваліфікуючих ознак умисного середньої тяжкості тілесного ушкодження визначені ті самі дії, вчинені з метою залякування потерпілого або його родичів чи примусу до певних дій або з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості та передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років. Виходить, що наявність вказаних у ч. 2 ст. 122 КК кваліфікуючих ознак в умисному заподіянні середньої тяжкості тілесного ушкодження зазначеним у ч. 2 ст. 345-1 КК особам створює ситуацію, що загальна норма в цієї частині опиняється більш суворою, ніж спеціальна. Те ж стосується й кваліфікуючих ознак, передбачених у ч. 2 ст. 121 КК, а саме – умисне тяжке тілесне ушкодження, вчинене способом, що має характер особливого мучення, або вчинене групою осіб, а також з метою залякування потерпілого або інших осіб, чи з мотивів расової, національної або релігійної нетерпимості, або вчинене на замовлення, або таке, що спричинило смерть потерпілого, при наявності яких передбачається покарання у виді позбавлення волі строком від семи до десяти років. Тобто санкція загальної норми частково є більш суворою, ніж санкція ч. 3 ст. 345-1 КК, за рахунок передбаченого в них мінімального строку покарання.

Вказану суперечливість загальних та спеціальних норм можливо подолати шляхом застосування щодо зазначених випадків вищезгаданих положень абз. 5 п. 12 постанови Пленуму Верховного Суду України від 07.02.2002 № 2 стосовно кваліфікації умисного вбивства або замаху на вбивство певних осіб за сукупністю спеціальної та загальної норм, якщо спеціальна норма не передбачає тих обтяжуючих обставин, які мають місце у загальній нормі, і це впливає на розмір покарання. У цьому зв'язку вважаємо за доцільне такі положення поширити на всі випадки подібного співвідношення загальних та спеціальних норм, про що конкретно вказати у присвяченій цим загальним питанням постанові Пленуму Верховного Суду України від 4 червня 2010 р. № 7 «Про практику застосування судами

кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки». Зокрема, в абз. 3 п. 12 цієї постанови вказується: «Якщо за певне діяння передбачена відповідальність загальною і спеціальною (за об'єктом посягання, суб'єктом злочину тощо) нормами Особливої частини КК, таке діяння кваліфікується, як правило, за спеціальною нормою Особливої частини КК і додаткової кваліфікації за загальною нормою не потребує»¹. Отже, враховуючи те, що тут рекомендовано здійснювати саме таким чином кваліфікацію «як правило» (а правило може мати винятки), та з урахуванням вищерозглянутих положень постанови Пленуму від 07.02.2003 № 2 пропонуємо доповнити абз. 3 п. 12 постанови Пленуму Верховного Суду України від 04.06.2010 № 7 таким текстом: «Але якщо спеціальна норма не містить тих обтяжуючих обставин, що мають місце у загальній нормі, у зв'язку з чим санкція загальної норми передбачає більш суворе покарання, ніж санкція спеціальної норми, дії винної особи додатково кваліфікуються і за загальною нормою».

Суттєву суперечливість у законі про кримінальну відповідальність знов введені статті 345-1, 347-1, 348-1 і 349-1 КК породили ще й тим, що в них в якості потерпілих осіб вказуються *журналіст, його близькі родичі або члени сім'ї*, тоді як в інших однотипних спеціальних нормах (статті 343, 345, 347, 348, 349, 377, 378, 379, 398, 399, 400 КК) в якості потерпілих вказуються лише визначені в них особи та *їх близькі родичі*. У чинному законодавстві немає визначення поняття «близькі родичі», але воно визначено в абз. 3 п. 12 постанови Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2 «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи»² та в абз. 2 п. 8 постанови Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 р. № 10 «Про судову практику у справах про злочини проти власності»³, згідно з якими близькими родичами визнаються батьки, подружжя, діти, рідні брати і сестри, дід, баба, внуки. Поняття «близькі родичі чи члени сім'ї» визначено у п.1 ч. 1 ст. 3 Кримінального процесуального кодексу України та охоплює наступне коло осіб: чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним буттям і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі⁴. З

¹ Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки : постанова Пленуму Верховного Суду України від 04.06.2010 р. № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-10#Text>.

² Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи : постанова Пленуму Верховного Суду України від 07.02.2003 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text>.

³ Про судову практику в справах про злочини проти власності : постанова Пленуму Верховного Суду України від 06.11.2009 р. № 10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09#Text>.

⁴ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

іншого боку, у цьому ж оновленому Розділі XV Особливої частини КК міститься ст. 350 КК, в якій встановлюється відповідальність за погрози або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, а також вчинення таких дій щодо їх *близьких*. Тобто тут використовується поняття ще більш широке, ніж поняття «близькі родичі чи члени сім'ї», бо поняттям «близькі» охоплюється будь-яка особа, якщо такою її визначає потерпілий і погрози або насильство щодо якої впливають на його поведінку чи рішення (наприклад, родич, який не відноситься до близьких родичів або членів сім'ї, наречений та наречена, колишнє подружжя, що підтримують стосунки з метою виховання дітей). Отже, наявність у Кодексі різних за обсягом термінів стосовно близьких до потерпілого осіб не відповідає не тільки таким принципам криміналізації як принцип системно-правової несуперечливості, принцип безпрогальності та принцип визначеності та єдності термінології, а також не відповідає такому одному з основоположних принципів кримінального права як принцип справедливості, оскільки незрозуміло, чому близькі особи одних потерпілих більш захищені кримінально-правовими нормами, а близькі особи інших потерпілих опинилися менш захищеними. На цю проблематику вже зверталася увага у науковій літературі¹ і було запропоновано замість цього термінологічного різноманіття у всіх статтях, що передбачають ознаки посягання на потерпілого чи пов'язаних з ним осіб, використовувати єдиний універсальний термін – «близькі» («близькі особи»).

Висновки. Кримінально-правові норми, спрямовані на захист діяльності засобів масової інформації не є досконалими, у низці положень не відповідають принципам криміналізації суспільно небезпечних діянь, особливо таким як принцип домірності позитивних і негативних наслідків криміналізації, принцип системно-правової несуперечливості, принцип безпрогальності та ненадмірності заборони, принцип визначеності та єдності термінології. Це потребує додаткових комплексних наукових досліджень зазначених законодавчих положень з метою їх вдосконалення та поліпшення правозастосовної практики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бандурка І. О. Злочини проти моральності у сфері статевих стосунків: монографія. Харків : Золота миля, 2012. 312 с.
2. Гуренко Д. Ю. Кримінальна відповідальність за посягання на життя працівника правоохоронного органу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2011. 211 с.
3. Дзундза В. В. Кримінальна відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну або іншу антигромадську діяльність : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2005. 226 с.

¹ Ємельянов В. П. Окремі проблеми застосування нового Кримінального кодексу України. *Право України*. 2002. № 9. С. 109–111.

4. Ємельянов В. П. Кримінальне право України. Загальна частина. Основні питання вчення про злочин : наук.-практ. посіб. Харків : Право, 2018. 142 с.
5. Ємельянов М. В. Кримінальна відповідальність за шахрайство: монографія. Харків : Право, 2014. 173 с.
6. Ємельянов В. П. Окремі проблеми застосування нового Кримінального кодексу України. *Право України*. 2002. № 9. С. 109–111.
7. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254-к. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
8. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
9. Лихова С. Я. Криміналізація суспільно небезпечних діянь проти журналістів як приклад порушення структурності кримінального закону // Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законотворчій та правозастосовній діяльності : матер. Міжнар. наук.-практ.конф., 8–9 жовтня 2015 р./ редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків : Право, 2015. С. 270–274.
10. Орел Ю. В. Кримінальна відповідальність за злісну непокору вимогам адміністрації виправної установи : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2008. 221 с.
11. Павликівський В. І. Кримінально-правове забезпечення свободи слова та професійної діяльності журналістів в Україні. Харків : Панов, 2016. 486 с.
12. Пахнін М. Л. Кримінологічний захист засобів масової інформації: феноменологія та механізм забезпечення: дис. ...докт. юрид наук : 12.00.08. Харків, 2023. 452 с.
13. Письменський Є. О. Журналістська діяльність в аспекті завдань кримінального права // Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законотворчій та правозастосовній діяльності : матер. Міжнар. наук.-практ.конф., 8 – 9 жовтня 2015 р./ редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків : Право, 2015. С. 151–155.
14. Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки : постанова Пленуму Верховного Суду України від 04.06.2010 р. № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-10#Text>.
15. Про судову практику в справах про злочини проти власності : постанова Пленуму Верховного Суду України від 06.11.2009 р. № 10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09#Text>.
16. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи : постанова Пленуму Верховного Суду України від 07.02.2003 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text>.
17. Семикін М. В. Створення терористичної групи чи терористичної організації: кримінально-правове дослідження: монографія. Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. 145 с.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2025

Mykola L. PAHNIN,

Doctor of Science in Law, Associate Professor

(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine)

Viacheslav P. YEMELIANOV,

Doctor of Science in Law, Professor

(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine)

CRIMINAL LAW PROTECTION OF MEDIA ACTIVITIES

The article is devoted to identifying contradictory provisions in the current criminal liability law contained in the norms aimed at protecting mass media activities and developing proposals for improving these legal provisions and law enforcement practices.

It has been established that the amendments to the Criminal Code of Ukraine introduced by the Law of Ukraine dated May 14, 2015, No. 421-VIII, in several provisions do not comply with the principles of criminalizing socially dangerous acts, thereby creating contradictions in the current criminal legislation.

In particular, the principle of systemic legal consistency is violated by the fact that the new Articles 345-1, 347-1, 348-1, and 349-1 of the Criminal Code are placed in Section XV of the Special Part of the Criminal Code, while the provisions on obstructing the lawful professional activities of journalists (Article 171 of the Criminal Code) remain in Section V of the Special Part. It would be more appropriate to exclude Article 171 from the Code and incorporate its provisions into a new Article 343-1 of the Criminal Code.

Furthermore, the principle of systemic legal consistency and the principle of proportionality of prohibitions are not upheld, as the special provision on the attempted murder of a journalist (Article 348-1 of the Criminal Code) prescribes a less severe penalty than the corresponding general provision (paragraph 8 of Part 2 of Article 115 of the Criminal Code). To address this, it is proposed that the penalty under the general provision should be less severe than that under the special provision. Additionally, certain inconsistencies between general (Articles 121, 122 of the Criminal Code) and special (Parts 2 and 3 of Article 345-1 of the Criminal Code) norms have been identified in cases involving the imposition of penalties for inflicting moderate or severe bodily harm under aggravating circumstances. Therefore, it is proposed to supplement paragraph 12, subparagraph 3, of the Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine dated June 4, 2010, No. 7 with the following text: if a special provision does not include the aggravating circumstances specified in the general provision, resulting in the general provision prescribing a more severe punishment than the special provision, the offender's actions should be additionally qualified under the general provision.

The principles of systemic legal consistency, completeness, clarity, and uniformity of terminology are also violated in cases where provisions addressing liability for offenses against both the victim and related persons use different terminology for the latter in various articles—such as "close relatives", "close relatives or family members", and "close persons." Therefore, it is proposed that all such provisions of the law use a single universal term: "close persons."

Key words: *criminal legislation, protection of journalists' activities, contradictions in legislation, improvement of the law.*